

ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНИМ АЛЬЯНСОМ

Турчак О.В.,

*доктор юридичних наук,
професор, НАСВ*

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1806-5289>

Надрага М.С.

*кандидат історичних наук,
старший дослідник, НАСВ*

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2247-6061>

Турчак О.В., Надрага М.С. Правові засади міжнародного співробітництва України з Північноатлантичним альянсом

У статті проаналізовано правові засади міжнародного співробітництва України з НАТО та Європейським Союзом.

Одним з перших документів, що закріпив основні засади зовнішньополітичного курсу України щодо Альянсу була Постанова Верховної Ради України 1993 року «Основні напрями зовнішньої політики України». Визначальною рисою зовнішньої політики є встановлення із західними державами відносин партнерства, взаємовигідного співробітництва, участі в Раді Північноатлантичного співробітництва та Північноатлантичній асамблеї.

Рамковим документом «Партнерство заради миру» передбачено, що держава-підписант розробить індивідуальну програму партнерства. Участь в Програмі передбачає співпрацю з НАТО у військовій, військово-технічній, військово-політичній галузях, у сфері науки, екології, оборонної економіки тощо.

14 вересня 1995 року Північноатлантична Рада Альянсу Україна - НАТО схвалили Індивідуальну програму партнерства, що означало початок «розширених і поглиблених» відносин.

Важливе значення мало підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України та НАТО щодо заснування Центру інформації та документації НАТО в Україні із завданням поширення інформації про НАТО.

Визначальним було ухвалення 9 липня 1997р. Хартії про Особливе партнерство між НАТО і Україною, що є базовим політичним документом.

Подальші нормативно-правові акти заклали основу для стійких взаємовідносин між Україною та країнами-членами НАТО і Європейського Союзу. Це, зокрема: План дій Україна-НАТО, Закон України «Про основи національної безпеки України», «Воєнна доктрина України», Закони України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості», «Про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України» та «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)».

Таким чином, здійснені заходи політико-правового характеру сформувати фундамент для суттєвого зближення з НАТО та Європейським Союзом.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, правові засади, НАТО, Європейський союз, закон, постанова, Рамковий документ, меморандум.

Turchak O.V., Nadraga M.S. Legal principles of international cooperation between Ukraine and the North Atlantic alliance

The article analyzes the legal principles of Ukraine's international cooperation with NATO and the European Union.

The Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of 1993 «Main Directions of Ukraine's Foreign Policy» was one of the first documents that established the basic principles of Ukraine's foreign policy towards the Alliance. The

defining feature of the foreign policy is the establishment of partnership relations with Western countries, mutually beneficial cooperation, participation in the North Atlantic Cooperation Council and the North Atlantic Assembly.

The Partnership for Peace Framework Document stipulates that the signatory state will develop an individual partnership program. Participation in the Program involves cooperation with NATO in the military, military-technical, military-political spheres, in the field of science, ecology, defense economy, etc.

On 14 September 1995, the NATO-Ukraine North Atlantic Council approved an Individual Partnership Program, marking the beginning of an “expanded and deepened” relationship.

The signing of a Memorandum of Understanding between the Government of Ukraine and NATO on the establishment of a NATO Information and Documentation Center in Ukraine with the aim of disseminating the information about NATO was of great importance.

The decisive factor was the adoption the Charter on a Special Partnership between NATO and Ukraine, a basic political document, on July 9, 1997.

The subsequent legal regulations laid the grounds for a stable relationship between Ukraine, NATO and European Union member states. These are, in particular: the NATO-Ukraine Action Plan, the Law of Ukraine “On Fundamentals of National Security of Ukraine”, “Military Doctrine of Ukraine”, Laws of Ukraine “On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Ukraine’s Refusal to Implement a Non-Aligned Policy”, “On Amendments to Some Laws of Ukraine on the Foreign Policy of Ukraine” and “On Amendments to the Constitution of Ukraine (on the strategic course of the state to gain full membership of Ukraine in the European Union and the North Atlantic Treaty Organization)”.

Thus, the political and legal measures to form the foundation for significant rapprochement with NATO and the European Union are implemented.

Key words: international cooperation, legal principles, NATO, European Union, law, resolution, Framework Document, memorandum.

Постановка проблеми. Важливу роль у відсічі агресії Російської Федерації проти України, серед іншого, відіграло міжнародне військове співробітництво Збройних Сил України. Вивчення його витоків та розвитку є актуальним завданням для історико-правової науки.

Метою дослідження є аналіз правових підстав міжнародного співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору.

Стан опрацювання проблематики. В українській науковій літературі інтерес до співробітництва Україна-НАТО є закономірним. Дослідники вдавалися до аналізу зовнішньої політики України у нових геополітичних умовах в загальному контексті. Серед них О.Івченко, А.Гальчинський, І.Тодоров, Л.Чекаленко, Л.Алексієвець, С.Прийдун, М.Алексієвець та Я.Секо, В.Горбулін, А.Зленко, О.Сивак, Л.Гайдуков, О.Ковальова, Ю.Щербак, С.Жильцов, Є. Марчук, С.Ліпкевич та ін. Водночас питання правових засад цього співробітництва є малодослідженими.

Виклад основного матеріалу. Засади зовнішньополітичного курсу України щодо Альянсу визначено в «Основних напрямках зовнішньої політики України», затверджених Постановою ВР України від 2 липня 1993р.[1] Неодмінною умовою успішної реалізації Україною своїх можливостей є активне і повномасштабне входження до світового співтовариства з якнайповнішим і як найефективнішим забезпечення національних інтересів.

Визначальною рисою зовнішньої політики України щодо західних держав є встановлення з ними відносин політичного і військового партнерства, взаємовигідного економічного співробітництва, нарощування участі в Раді Північноатлантичного співробітництва та Північноатлантичній асамблеї тощо. Військова доктрина України передбачає налагодження співробітництва з сусідніми державами та міжнародними організаціями, зокрема НАТО.

8 лютого 1994р. був підписаний Рамковий документ Програми НАТО «Партнерство заради миру» [2]. Передбачено, що кожна держава-підписант розробить разом із НАТО індивідуальну програму партнерства.

З огляду на сучасні події в Україні, важливим є пункт про те, що НАТО консульгуватиметься з будь-яким активним учасником «Партнерства заради миру», якщо цей партнер відчуватиме пряму загрозу своїй територіальній цілісності, політичній незалежності чи безпеці.

Презентаційний документ України переданий НАТО 25 травня 1994 р.

Участь в Програмі передбачає співпрацю з НАТО у військовій, військово-технічній, військово-політичній галузях, у сфері науки, екології, оборонної економіки, у миротворчій діяльності під егідою НАТО, досягнення взаємосумісності підрозділів держав-партнерів з державами-членами Альянсу.

13 березня 1995р. підписано Угоду про безпеку між урядом України та Організацією Північно-Атлантичного Договору [3]. Ратифікована вона 12 вересня 2002р. Угода регулює питання пов’язані із зберіганням і взаємним захистом інформації обмеженого користування.

14 вересня 1995 року на спеціальному засіданні Північноатлантичної Ради Альянсу Україна - НАТО була схвалена Індивідуальна програма партнерства [4]. У Спільній заяві для преси йшлося про початок «розширених і поглиблених» відносин [5].

У 1996р. був погоджений спільний документ – «Реалізація розширення і поглиблення відносин між Україною і НАТО». Президент України створив Міжвідомчу робочу групу з питань участі України в програмі ПЗМ, а у 1997р. – Державну міжвідомчу комісію з питань співробітництва України з НАТО [4].

7 травня 1997р. підписаний Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та НАТО щодо заснування Центру інформації та документації НАТО в Україні [6] із завданням поширення інформації про функції і роль НАТО.

29 травня 1997р. на засіданні міністрів закордонних справ країн-членів НАТО Генеральний секретар НАТО і міністр закордонних справ України парафували Хартію про Особливе партнерство між НАТО і Україною, а 9 липня 1997р. її було ухвалено [7]. Хартія є базовим політичним документом.

Основними механізмами двостороннього співробітництва є Комісія Україна-НАТО, спільні засідання з Комітетами НАТО, спільні робочі групи, взаємні візити та обмін експертами, кризовий консультативний механізм для проведення спільних консультацій у випадку, коли Україна вбачатиме пряму загрозу територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці.

4 листопада 1998р. Указом Президента було затверджено «Державну програму співробітництва України з НАТО на період до 2001р.» [8]. Стратегічною метою стала повномасштабна інтеграція до європейських та євроатлантичних структур, повноправна участь у системі загальноєвропейської безпеки.

За результатами парламентських слухань щодо розвитку співробітництва з НАТО була прийнята Постанова ВР України від 21 листопада 2002 р. «Про рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО», у якій наголошено на необхідності активізації дій на шляху України до членства в Північноатлантичному альянсі [9]. Йшлося про прийняття у новій редакції Концепції національної безпеки та Воєнної доктрини, Основних напрямів зовнішньої політики, прийняття і внесення змін до низки законів. Наголошувалося на впровадженні демократичного контролю над силовими структурами. Ставилося завдання досягнення сумісності ЗС України та збройних сил держав-членів НАТО, співробітництва у військово-технічній галузі та миротворчих операціях.

22 листопада 2002р. у Празі ухвалено План дій Україна-НАТО [10]. З 2003 по 2009 рік Україна щорічно представляла свій Цільовий план.

Наступним кроком на шляху зближення з НАТО став Закон України «Про основи національної безпеки України» прийнятий у червні 2003р. [11] До основних напрямів державної політики відносились, серед іншого, забезпечення повноправної участі в загальноєвропейській та регіональних системах безпеки, набуття членства в ЄС та НАТО.

Конкретизація намірів України була викладена у новій редакції «Воєнної доктрини України» [12] Зміни до неї вносилися впродовж 2004-2012 рр.

15 липня 2004 року Президент України ввів у дію рішення РНБО «Про подальший розвиток відносин з НАТО з урахуванням результатів засідання Комісії Україна-НАТО на найвищому рівні 29 червня 2004 року» [13]. Йшлося про необхідність активізації інформаційно-роз'яснювальної роботи, підготовки Цільового плану Україна-НАТО на 2005 рік, підготовки до участі в операції «Активні зусилля» у Середземному морі тощо.

21 квітня 2005р. Указом Президента Віктора Ющенка «Питання Воєнної доктрини України» відновлено першу редакцію Воєнної доктрини. Кінцевою метою політики євроатлантичної є вступ до НАТО і це - пріоритет зовнішньої і внутрішньої політики [14]. Найважливіше завдання - глибоке реформування оборонної сфери відповідно до європейських стандартів.

27 грудня 2005р. Президентом України підписано Указ «Про рішення РНБО України від 25 листопада 2005р. «Про невідкладні заходи щодо дальшого розвитку відносин України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО)» [15]. Пріоритетом діяльності Кабінету Міністрів стало забезпечення реалізації політики співробітництва з НАТО, досягнення критеріїв членства.

Кабінет Міністрів мав утворити постійно діючий орган з питань підготовки до вступу в НАТО. Ставилося завдання розроблення державної програми інтеграції військово-промислового комплексу в євроатлантичний простір, забезпечення інформаційної діяльності серед громадськості тощо.

13 березня 2006р. видано Указ Президент України «Про Національну систему координації співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору» [16]. Впроваджувався інститут національних координаторів співробітництва з НАТО щодо напрямків діяльності уряду.

Важливим нормативно-правовим актом став Указ Президента від 12 лютого 2007р. «Про Стратегію національної безпеки України» [17]. Ним затверджувалася Стратегія національної безпеки України. Ви-

значалися принципи, цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави.

Наступним кроком на цьому шляху був Цільовий план Україна - НАТО на 2009 рік [18]. Проголошувалося, що одним з основних зовнішньополітичних пріоритетів України є європейська та євроатлантична інтеграція. Передбачалося проведення експертних консультацій високого рівня та консультацій спільних робочих груп з питань воєнної реформи, планування дій на випадок надзвичайної ситуації цивільного характеру, науки, оборонно-технічного співробітництва в рамках роботи Комісії Україна - НАТО.

Україна поділяє цілі політики партнерства НАТО та зобов'язувалася брати участь у заходах Програми НАТО «Партнерство заради миру». Наголошувалося на досягненні військової взаємосумісності із збройними силами держав-членів НАТО, поглибленні співробітництва в інших сферах. Підтверджувалася готовність брати участь у миротворчих місіях. Військово-технічне співробітництво з НАТО розглядалося як важлива складова захисту національних інтересів. Наголошувалося на інформуванні громадськості про євроатлантичний курс України.

Основною ціллю оборонної політики України був розвиток і підтримка Збройних Сил, досягнення взаємосумісності із збройними силами держав-членів НАТО і ЄС тощо. Ставилася завдання розробити проект Концепції запровадження цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах та розділів бойових статутів «Цивільно-військове співробітництво (СІМІС)».

Певна увага приділялася питанням співробітництва з НАТО у галузі протиповітряної оборони, метою якого є підтримка належного рівня безпеки національного та регіонального повітряного простору.

23 грудня 2014р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості». Було прийнято рішення про відмову України від позаблокового статусу і проголошувався намір інтегруватися до євроатлантичних структур безпеки [19].

6 червня 2016р. Президент України своїм Указом схвалив Стратегічний оборонний бюлетень України [20]. Він мав слугувати тісній співпраці з НАТО, упровадженню стандартів Альянсу в усіх сферах військової діяльності. Напрями розвитку сил оборони після 2020 року мають бути визначені за результатами наступного оборонного огляду.

У Постанові Верховної Ради «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Актуальні питання зовнішньої політики України», які відбулися 7 грудня 2016р., наголошено на доцільності активізації законотворчого процесу, спрямованого на реалізацію стратегічного курсу України щодо членства в НАТО та ЄС [21].

21 лютого 2017р. Президент України затвердив Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017–2020 роки [22]. Її очікуваним результатом має стати підвищення рівня підтримки громадянами державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції.

8 червня 2017р. парламент приймає Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України» [23]. Пріоритетом національних інтересів визначено інтеграцію у євроатлантичний безпековий простір з метою набуття членства в НАТО.

28 березня 2018р. Президент України затвердив Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2018 рік [24]. Виконання Програми мало особливе значення для системного запровадження планомірних заходів із підготовки держави до набуття членства в НАТО.

Важливих конституційних змін стосувався Закон України прийнятий 7 лютого 2019р. «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» [25]. Зміни вносилися до преамбули, де говорилося, що Верховна Рада підтверджує європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. Одним з нових повноважень Верховної Ради стало визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Конституція доповнювалася положенням про те, що Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та НАТО.

Закріплювалося, що Кабінет Міністрів забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Виключався пункт 14 Перехідних положень, котрий закріплював, що використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань можливе на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами України, ратифікованими Верховною Радою.

24 лютого 2021 року видано Указ Президента, яким затверджено нове Положення про річні національні програми під егідою Комісії Україна-НАТО [26].

Висновки. Таким чином наявна нормативно-правова база України у повній мірі регламентує процес зближення України з країнами-членами НАТО. Однак, реалізація чинних нормативно-правових актів потре-

бує удосконалення, їх положення реалізуються частково, без урахування комплексного підходу до процесу підготовки країни на шляху набуття членства у Європейському союзі та НАТО.

Список використаних джерел:

1. Основні напрями зовнішньої політики України. Постанова ВР України від 02.07. 1993р. N 3360-XII URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>
2. Партнерство заради миру. Рамковий документ. URL://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_001
3. Угода про безпеку між Урядом України і Організацією Північноатлантичного Договору. URL://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_002
4. Ліпкевич С.Я. Правові аспекти співробітництва України з НАТО. URL://http://vlp.com.ua/files/28_5.pdf
5. Спільна заява України і НАТО для преси від 14.09.1995 р. Політика і час. 1995. № 10. С. 81 – 83.
6. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та НАТО щодо заснування Центру інформації та документації НАТО в Україні URL://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_019
7. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору URL://http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_002
8. Про Державну програму співробітництва України з Організацією Північно-Атлантичного Договору (НАТО) на період до 2001 року. Указ Президента України N1209/98 URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209/98>
9. Про рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО. Постанова ВР України від 21.11.2002р. №233 URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/233-IV>
10. План дій Україна-НАТО. URL://https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_19547.htm?selectedLocale=uk
11. Про основи національної безпеки України. Закон України від 19.06. 2003р. № 964-IV URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
12. Воєнна доктрина України. Затверджена Указом Президента України від 15.06. 2004р. № 648 URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>
13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 липня 2004 року. Указ Президента України від 15.07. 2004р. N 800/2004 URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800/2004>
14. Питання Воєнної доктрини України. Указ Президента України від 21.04. 2005 р. № 702/2005 URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/702/2005>
15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 листопада 2005 року. Указ Президента України від 27.12. 2005р. N 1861/2005 URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861/2005>
16. Про Національну систему координації співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору. Указ Президента України від 13.03. 2006р. N215/2006 URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215/2006>
17. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється». Затверджена Указом Президента України від 12.02. 2007р. № 105 URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>
18. Цільовий план Україна - НАТО на 2009 рік. Додаток до Указу Президента України від 02.03. 2009р. N116/2009 URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/2009>
19. Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості. Закон України від 23.12. 2014р. № 35-VIII URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35-19#>
20. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року. Указ Президента України від 06.06 2016р. №240/2016 URL://<https://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137>
30. Про Рекомендації парламентських слухань. Постанова Верховної Ради України від 24.05.2017р. №2069-VIII URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2069-19>
31. Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки. Указ Президента України від 21.02.2017р. №43/2017 URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43/2017>
32. Про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України. Закон України від 08.06. 2017р. № 2091-VIII URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2091-19>
33. Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО на 2018 рік. Затверджена Указом Президента України від 28.03. 2018р. № 89/2018 URL://https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/58/62/bd6cdbc9328901d1d1d8163ae5348c6_1522256231.pdf
34. Про внесення змін до Конституції України. Закон України від 07.02. 2019р. № 2680-VIII URL://<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19>
35. Про річні національні програми під егідою Комісії Україна-НАТО. Указ Президента України від 24.02. 2021р. №72/2021 URL://<https://www.president.gov.ua/documents/722021-36825>